

The Role of Carelessness in Liability Caused by Manufacturing Defects in Iranian Law, Common Law and International Documents

Mohammad Samadi Shahidlo¹, Bakhtyar Abaslo^{2*}, Mohammad Reza Pirhadi³, Mohamad Bahmani⁴

1. PhD Student of Department of Private Law Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Assistant Professor of Department of Private Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
3. Assistant Professor of Department of Private Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
4. Assistant Professor of Department of Private Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article Type: Original Research

Pages: 903- 920

Article history:

Received: 21 Sep 2022

Edition: 6 Nov 2022

Accepted: 27 Dec 2022

Published online: 3 Mar 2023

Keywords:

fault, manufacturing defect, civil liability, carelessness.

Corresponding Author:

Bakhtyar Abaslo

Address:

Iran, Tehran, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Department of Law.

Orchid Code:

0000-0002--6754-880x

Tel:

09123036224

Email:

Abaslob@yahoo.com

ABSTRACT

Background and Aims: although high-risk productions such as vehicles require that full responsibility be foreseen for their producers, and this issue is visible in common law law (especially England and America as the leading countries of this system). But even in legal systems such as Iran, where due to various reasons, such responsibility has not been established for the producers, and in order to attribute the loss to the producer, it is necessary to establish his fault.

Materials and Methods: The research method is descriptive and analytical and this research is theoretical. The method that has been used to collect information is library-based and it has been done by referring to international and domestic books, articles and documents.

Ethical Considerations: In this article, the originality of the text, honesty and trustworthiness are respected.

Findings: Proving negligence will be one of the most important elements of the producer's responsibility, by which the limits of the concept of fault can be significantly developed, and the burden of proof of responsibility on the part of the consumer (damaged) can be adjusted. The extent of caution in high-risk products is such that even the implied commitment of the manufacturer in the necessary warnings for such products can be deduced from it.

Conclusion: This causes the possible losses from the consumer to be compensated in such cases in a more favorable way and the producers who are the powerful party to the production contracts cannot easily avoid the burden of the damages of their products.

Cite this article as:

Samadi Shahidlo M, Abaslo B, Pirhadi M R, Bahmani M. The Role of Carelessness in Liability Caused by Manufacturing Defects in Iranian Law, Common Law and International Documents. *Economic Jurisprudence Studies*. 2022.

فصلنامه مطالعات فقه اقتصادی، دوره چهارم، شماره پیاپی ۵، سال ۱۴۰۱

نقش بی‌احتیاطی در مسئولیت ناشی از عیب تولید در حقوق ایران و کامن‌لا و اسناد بین‌المللی

محمد صمدی شهیدلو^۱، بختیار عباسلو^{۲*}، محمدرضا پیرهادی^۳، محمد بهمنی^۴

۱. دانشجوی دکتری گروه حقوق خصوصی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۴. استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: عیب خودرو یکی از موضوعات مهم و مبتلا به جامعه در زمینه مسئولیت مدنی است. هدف مقاله حاضر بررسی نقش بی‌احتیاطی در مسئولیت ناشی از عیب تولید در حقوق ایران و مقایسه آن با حقوق کامن‌لا و اسناد بین‌المللی است. **مواد و روش‌ها:** این پژوهش از نوع نظری و به صورت توصیفی-تحلیلی است. روشی که برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است کتابخانه‌ای و با مراجعه به کتاب‌ها، مقاله‌ها و اسناد بین‌المللی و داخلی انجام شده است. **ملاحظات اخلاقی:** در این مقاله، اصالت متن، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

یافته‌ها: اگرچه تولیدات پر خطر همچون وسایل نقلیه اقتضای آن را دارد که مسئولیت محض برای تولیدکنندگان آن‌ها پیش‌بینی شود و در حقوق کامن-لا (بالاخص انگلیس و آمریکا به عنوان کشورهای شاخص این نظام) این موضوع بیان شده است؛ اما در حقوق ایران که چنین مسئولیتی برای تولیدکنندگان مقرر نشده است، برای انتساب ضرر به تولیدکننده، باید در پی احراز تقصیر او برآمد. اثبات بی‌احتیاطی یکی از مهم‌ترین ارکان مسئولیت تولیدکننده خواهد بود که به وسیله آن، هم می‌توان به نحو چشمگیری حدود مفهوم تقصیر را توسعه داد و هم بار اثبات مسئولیت از جانب مصرف‌کننده (زیان‌دیده) را تعدیل کرد.

نتیجه: گستره احتیاط در تولیدات پر خطر به گونه‌ای است که حتی می‌توان تعهد ضمنی تولیدکننده در هشدارهای ضروری برای این گونه محصولات را نیز از آن استنباط کرد. امری که موجب می‌شود تا زیان‌های احتمالی از مصرف‌کننده به شکل مطلوب‌تری جبران شود.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۹۰۳-۹۲۰

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۳۰

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۱/۰۸/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۰۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۱۲

واژگان کلیدی:

تقصیر، عیب تولید، مسئولیت مدنی، بی‌احتیاطی.

نویسنده مسئول:

بختیار عباسلو

آدرس پستی:

ایران، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، گروه حقوق.

کد ارکید:

0000-0002--6754-880x

تلفن:

۰۹۱۲۳۰۳۶۲۲۴

پست الکترونیک:

Abaslob@yahoo.com

۱. مقدمه

در حقوق ایران دربارهٔ عیب کالا تنها موجب حق فسخ یا حق دریافت ارزش برای خریدار در نظر گرفته شده است. این مسئله در وضعیت امروز و تولید کالاهای پر خطر نظیر هواپیما، اتومبیل و غیره به هیچ‌وجه نمی‌تواند به‌طور تمام و کمال تأمین‌کنندهٔ دغدغه‌های مصرف‌کنندگان باشد. حمایت از مصرف‌کننده امری است که از چند دهه قبل ایالات متحده و کشورهای اروپایی را مجاب کرد تا با اصلاح قواعد مربوط به نظام مسئولیت مدنی، عدالت میان تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان را برقرار کنند. پیش‌بینی مسئولیت برای تولیدکننده کالای معیوب نیز در همین راستا بوده است؛ اما مبنای چنین مسئولیتی همواره محل اختلاف میان حقوق‌دانان بوده است. به خصوص در نظام‌های حقوقی همچون ایران که اساساً نظریات جدید در حوزهٔ مسئولیت مدنی به‌سختی در رویهٔ قضایی مورد پذیرش قرار می‌گیرند. پژوهش‌های متعددی در زمینه مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید انجام شده است. جواد صالحی و یوسف ابراهیمی (۱۳۹۱)، در مقاله‌ای، مبانی و قلمرو تعهد به ارائهٔ اطلاعات به مصرف‌کنندهٔ کالا را بررسی کرده‌اند. حمید ابهری، همایون مافی و ناهید پارسا (۱۴۰۰) نیز در مقاله‌ای، ضابطه‌های تشخیص عیب خودرو در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا را بررسی کرده‌اند. تمایز و نوآوری مقاله حاضر نسبت به پژوهش‌های انجام‌شده این است که مقاله پیش‌رو درصدد بررسی این پرسش است که بی‌احتیاطی در مسئولیت ناشی از عیب تولید در حقوق ایران و کامن‌لا و اسناد بین‌المللی چه نقشی دارد؟ بر همین اساس در نوشتار حاضر تلاش شده است تا با شناسایی دقیق مفهوم احتیاط، و تحلیل این مفهوم در کامن‌لا، مبنایی مورد

پذیرش برای نظام داخلی شناسایی کنیم که ضمن هم‌پوشانی با مبانی سنتی مسئولیت مدنی (تقصیر و خطر)، ارتباط نزدیکی با مبانی جدید در این حوزه داشته باشد و به‌نحو قابل قبولی حقوق مصرف‌کنندگان را در برابر عیوب ناشی از تولید محفوظ بدارد.

۲. مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر، از نوع نظری و به‌صورت توصیفی-تحلیلی است. روشی که برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است، کتابخانه‌ای و با مراجعه به کتاب‌ها، مقاله‌ها و اسناد بین‌المللی و داخلی انجام شده است.

۳. ملاحظات اخلاقی

در این مقاله، اصالت متن، صداقت و امانت‌داری رعایت شده است.

۴. یافته‌ها

اگرچه تولیدات پرخطر همچون وسایل نقلیه اقتضای آن را دارد که مسئولیت محض برای تولیدکنندگان آن‌ها پیش‌بینی شود و در حقوق کامن‌لا (بالاخص انگلیس و آمریکا به‌عنوان کشورهای شاخص این نظام) این موضوع بیان شده است؛ اما در حقوق ایران که چنین مسئولیتی برای تولیدکنندگان مقرر نشده است، برای انتساب ضرر به تولیدکننده، می‌باید در

پی احرار تقصیر او برآمد. اثبات بی احتیاطی یکی از مهم ترین ارکان مسئولیت تولیدکننده خواهد بود که به وسیله آن، هم می توان به نحو چشمگیری حدود مفهوم تقصیر را توسعه داد و هم بار اثبات مسئولیت از جانب مصرف کننده (زیان دیده) را تعدیل کرد.

۵. بحث

در این قسمت، مبانی نظری و یافته های پژوهش مورد بررسی قرار می گیرد.

۵-۱. مفهوم حقوقی احتیاط

برای تشحید ذهن خواننده با مفهوم احتیاط، این واژه به ترتیب در حقوق ایران و کامن لا بررسی می شود.

۵-۱-۲. در کامن لا

در سیستم حقوقی کامن لا وضع متفاوت است و تصریح به کلمات مختلف در مفهوم احتیاط بیشتر است و البته این کلمات با در نظر گرفتن ملاک انسان معقول، روشن تر می شود. در آرا و کتب حقوقی نظام کامن لا از دو لغت rudence و care در بیان رفتار یک انسان معقول بیشتر استفاده شده است. واژه Precaution تحت سایر عناوین مطرح شده است که در ادامه شرح داده می شوند. در زبان حقوقی معنای prudence با معنای care در تعامل بوده و هر دو متضاد با negligence هستند.

اما لغت care بیشتر مورد توجه حقوق دانان بوده است. تا جایی که برای آن حالات و درجات مختلف تبیین کرده اند و جهت اثبات آن ملاک های متفاوتی ارائه کرده اند. Care در مفهوم حقوقی برابر

۵-۱-۱. در حقوق ایران

احتیاط در نظام قانونی ایران دارای تعریف نیست و تنها می توان به موجب ماده ۲۲۴ ق.م. تعریف آن را محمول بر معانی عرفی دانست. در مقررات مختلف کمتر از احتیاط به صراحت صحبت شده است. در ماده ۱۲ ق.م.م کارفرمایان مکلف به رعایت تمام احتیاط هایی هستند که اوضاع و احوال قضیه ایجاب می کند. بنابراین باید تکلیف کارفرما را در همان محدوده ای شناسایی کرد که عرف آن عمل برای وی تعیین می کند. با وجود این به لحاظ استعمال کلماتی نظیر مسامحه، اهمال، غفلت، بی مبالائی و بی احتیاطی؛ می توان دریافت که احتیاط امری و رای یک تکلیف عرفی است و مدنظر مقنن هم بوده است. بر این اساس در قانون مجازات اسلامی نیز مواد

شامل سه مورد می‌دانستند: تکلیف، نقض آن و ضرر مستقیم (دیوید جی، ۲۰۰۷، ۱۶۷۴).

مسئله مهم آن است که در تحقیقات اخیر، برخی اعتقاد دارند بی‌احتیاطی به منزله اشتباه ناآگاهانه نیست. در تأیید این ادعا، بین ناآگاهی از برخی واقعیت‌های مرتبط و ناتوانی در به خاطر آوردن یک واقعیت مرتبط در زمان مناسب، تمایز قائل شده‌اند (ترومیموف، ۲۰۲۲، ۲۵۶). این موضوع سبب شده است تا بر مبنای انصاف، حمایت مؤثری از مسئولیت اخلاقی صورت گیرد. اگر شخص واقعاً از برخی واقعیت‌های مرتبط بی‌خبر باشد و در نتیجه این بی‌اطلاعی رفتاری مبتنی بر بی‌احتیاطی از وی سرزند، انتظار اینکه او از اشتباه خود دوری کند، غیر منطقی است؛ زیرا در اساس نسبت به رفتار خود آگاهی نداشته است.

در نظام کامن‌لا به این دلیل که عرف جایگاه خاصی در تعریف مفاهیم حقوقی ایفا می‌کند، قواعد به نسبت منسجم‌تری هم جهت تشخیص شخص محتاط تبیین شده است.

این قواعد مقتبس از دعاوی است که در طول زمان در این نظام حقوقی مطرح شده‌اند.

الف) معیار رفتار متعارف

شاید بتوان گفت معروف‌ترین معیار، معیار انسان معقول و متعارف است. شهروندی معمولی از طبقه متوسط جامعه که نه قهرمانی افسانه‌ای است و نه چندان از سطح پائین. انسانی است از بطن جامعه و همین جامعه‌ای که وی درون آن شکل گرفته است، او را از خطا و اشتباه‌کاری نمی‌داند.

negligence و carelessness واقع می‌گردد و مانند negligence دارای سه درجه است که عبارت‌اند از: احتیاط کم، احتیاط متعارف و احتیاط زیاد. با وجود درجه‌بندی مذکور، تفکیک دقیقی میان درجات فوق وجود نداشته است که بتوان به کمک آن مرز روشنی میان آن‌ها قرار داد. با وجود این، احتیاط متعارف را درجه‌ای از احتیاط می‌دانند که اغلب رعایت آن از جانب یک فرد معقول در شرایط مرتکب توقع می‌رود (دونالد، ۲۰۰۲، ۳۱۴).

برخی در توضیح رفتار بی‌احتیاطی گفته‌اند: رفتاری است که در آن شخص ناخواسته استانداردهای لازم برای مراقبت معقول جهت جلوگیری از آسیب را رعایت نمی‌کند (هارت؛ گاردنر، ۲۰۰۸، ۱۴۸).

در حقوق انگلیس بی‌احتیاطی مفهومی نزدیک به بی‌پروایی است یعنی زمانی که:

۱- در زمان ارتکاب نتیجه رفتار فرد برای او قابل پیش‌بینی باشد.

۲- با فرض اینکه قضاوت وی درباره درجه خطر صحیح باشد، خطر عمل واقع شده باید غیرعقلانی باشد (دن، ۱۹۸۲، ۳۲۷).

با این حال تفاوت‌هایی در این باره نیز وجود دارد که برای پرهیز از اطاله کلام، از پرداختن به آن خودداری می‌شود.

شایان ذکر است، در ابتدا قضاوت و اندیشمندان حقوقی عناصر بی‌احتیاطی را منحصر در ۴ چهار عامل می‌دانستند که عبارت بودند از: تکلیف، نقض آن، سببیت و خسارت. برخی هم عناصر بی‌احتیاطی را

در واقع احتمال دارد انسان متعارف نیز دست به اشتباه بزند؛ ولی جامعه از خطای وی به عنوان خطای غیر قابل اعتنا چشم‌پوشی و از اشتباه او صرف‌نظر می‌کند. چنین انسانی از دو خصیصه برخوردار است: اول خصیصه توصیفی؛ مثل استعداد، حافظه، هوش، جرئت و غیره. دوم خصیصه رفتاری. خصیصه دوم انسان متعارف به میزان احتیاط وی و دقت او به ایمنی سایرین مرتبط می‌شود.

از لحاظ شخصی و نوعی نیز می‌توان عملکرد انسان متعارف را تحلیل کرد. چنان‌که مقصود از متعارف بودن و به‌طور کلی مفهوم عرف، سیره عقلا است؛ نه عرف عام جامعه (بادینی، ۱۳۸۹، ۷۹). در نتیجه همان‌طور که برخی معتقدند عقل را می‌توان بر عرف اضافه کرد و از معیار معقول و متعارف استفاده کرد (کاتوزیان، ۱۳۸۷، ج ۱-۲، ۱۷۴).

ب) معیار همسایه

این ملاک مقتبس از یک پرونده قضایی در سال ۱۹۳۲ است. این قضیه که در مجلس اعیان مطرح شد، در واقع مبنایی برای تکلیف عمومی به احتیاط بود. طبق آن خانم «دونوگو» در رستورانی در شهر رنفروشایر در حال مصرف نوشیدنی بود که پی برد حلزونی مرده در شیشه آن وجود دارد. وی بیمار شد و به طرفیت شرکت تولیدکننده نوشیدنی طرح دعوا کرد. مجلس اعیان حکم داد که تولیدکننده تکلیف به رعایت احتیاط در برابر مصرف‌کنندگان خود دارد. این نظر از آن جهت مهم بود که خانم دونوگو خریدار بی‌واسطه نوشیدنی نبوده است و رابطه قراردادی با سازنده نداشته است. با وجود این وی توانست برای بیماری معده و حمله عصبی خود غرامت اخذ کند.

در این پرونده یکی از قضات محکمه عالی (لرد آتکین) اعتقاد داشت، ارتباطی نظیر همسایگی میان طرفین اختلاف وجود داشته است که به موجب آن شرکت سازنده می‌بایست احتیاط معقول را همچون یک همسایه رعایت می‌نمود تا به طرف دیگر خسارت نزند. او در این رابطه اذعان نمود که در میان اشخاص می‌بایست الگوهای از جنس همبستگی وجود داشته باشد (همانطور که هست) تا پایه و اساس تکلیف به احتیاط تلقی شود. این اصل که مقرر می‌دارد شخص می‌بایست همسایه خویش را دوست داشته باشد، در عالم حقوق چنین ترسیم شده است که اشخاص نباید به همسایه خود لطمه‌ای وارد آورند. شاید حقوق دانان این پرسش را مطرح کنند که همسایه من چه کسی است؟

پاسخ مختصر و صریح این است: آنجایی که پیش‌بینی می‌شود اعمال و رفتار ارتكابی سبب ورود ضرر به همسایه است، باید برای فعل‌ها و ترک فعل‌های ارتكابی احتیاط معقولی ملاحظه شود؛ اما در قانون همسایه شخص کیست؟ جواب چنین است: شخصی که بی‌واسطه یا حتی با واسطه متأثر از رفتار ارتكابی باشد؛ چنان‌که در پرونده مزبور گذشت.

در نظام کامن‌لا از آن جهت که عرف جایگاه خاصی در تعریف مفاهیم حقوقی ایفا می‌نماید، قواعد به نسبت منسجم‌تری هم جهت تشخیص شخص محتاط تبیین گردیده است.

این قواعد مقتبس از دعاوی است که در طول زمان در این نظام حقوقی مطرح شده‌اند.

۵-۲. احتیاط در مورد اشخاص حقوقی

حقوقی، می‌باید آن‌ها را از نظر رفتارهای ارتكابی نیز مسئول دانست.

برخی معتقدند که مسئولیت شخص حقوقی در حقیقت مسئولیتی نیابتی از ناحیه مدیران آن است (امیر ارجمند، ۱۳۸۸، ۴۲). اگرچه این نظر می‌تواند خلأ ناشی از اراده و تقصیر اشخاص حقوقی را تا حد بسیاری مرتفع سازد؛ ولی در آرای قضایی صادره، شخص حقوقی را مسئول و مقصر محسوب می‌دارند و زیان وارده از ریز بودجه نهاد مربوطه و یا حساب جامع شرکت تأدیه می‌شود.

در اینجا سؤال مهمی که طرح می‌شود آن است که چگونه یک شخص حقوقی ممکن است بی‌احتیاط تلقی گردد؟ سانحه‌ای در سال ۱۳۴۶ به جهت سهل‌انگاری راننده اتوبوسی پدید آمد، که در جریان آن راننده به مسئول کنترل‌کننده بلیط اجازه رانندگی داد و این امر منجر به واژگونی اتوبوس و کشته شدن ۹ تن از شهروندان گردید. به موجب آئین‌نامه داخلی شرکت واحد در سال ۱۳۳۴ این شرکت ملزم به رعایت اجرای دقیق برنامه حرکت اتوبوس‌ها بوده است که موظف شده است تعداد لازم پایگاه در هر یک از مسیرها ایجاد کند.

حقوق دانان حادثه مزبور را ناشی از بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی شرکت اتوبوس‌رانی در آگاه کردن و آموزش صحیح دانستند. اگرچه در رأی صادره در خصوص این قضیه اشاره‌ای به آن نشد (خلعتبری، ۱۳۴۸، ۲۶).

باید دقت کرد خطای اداری، علی‌الاصول خطای اداره یا دولت نیست؛ بلکه خطای مقام مسئول آن است که سبب می‌شود اداره مسئول جبران زیان باشد. باید

اشخاص حقوقی دارای حقوق تکالیف و اموالی هستند که به طور کلی از اموال و حقوق و دارایی افرادی که آن را تشکیل می‌دهند جداست و دارای کلیه حقوق و تکالیفی می‌باشند که قانون برای اشخاص حقیقی شناخته است مگر آن چه که ملازمه با طبیعت و فطرت و سرشت انسانی دارد و مختص انسان است مانند حقوق و وظایف ابوت و نبوت (ماده ۵۸۸ ق.ت) اشخاص حقوقی مانند اشخاص حقیقی ایجاد می‌شوند، زندگی می‌کنند و روزی حیاتشان خاتمه می‌یابد، ایجادشان تشکیل و ثبت آن‌ها، زندگیشان فعالیت آن‌ها و مرگشان زمان انحلال آن‌ها می‌باشد. شخصیت حقوقی به شخصی اطلاق می‌گردد که بتواند از حق برخوردار شود و در مقابل تکلیف برعهده گیرد (امامی، ۱۳۶۲، ج ۴، ۱۵۰).

خارج از بحث‌های صورت گرفته راجع به واقعی بودن یا اعتباری بودن موجودیت اشخاص حقوقی، نظام حقوقی داخلی وجود چنین نهادهایی را به نحوی اعتباری در مقررات گوناگون قبول نموده است. با این حال، همواره مسئولیت این اشخاص و حدود آن، محل اختلاف بوده است.

بعضی حقوق دانان تکلیف شخص حقوقی را حتی از منظر شرعی تحلیل کرده‌اند. اگرچه به نظر می‌آید با عنایت به عقاب اخروی مدیر شخص حقوقی، نمی‌توان شخص حقوقی را مکلف محسوب کرد (جعفری هرندی، ۱۳۸۴، ۱). از منظر قانونی به-خصوص بعد از تصویب قانون مجازات اسلامی جدید در سال ۹۲، نه تنها اشخاص حقوقی از حیث مدنی، بلکه از حیث کیفری نیز از مسئولیت برخوردار شده-اند. با معتبر دانستن شخصیت مستقل برای نهادهای

اذعان کرد شخص حقوقی می‌تواند هم از حیث سلبی و هم از نظر ایجابی دارای مسئولیت باشد (امیر ارجمند، ۱۳۸۸، ۴۲). از این نظر، بی‌احتیاطی و مسئولیت ایجادشده به سبب آن ذیل قواعد سلبی تحقق می‌یابد. با این حال، از حیث عقلی نمی‌توان شخص حقوقی را عامل بی‌احتیاطی دانست و اصل بی‌احتیاطی به مسئول شخص حقوقی منتسب می‌باشد. از این جهت مسئولیت خودروسازان قابل درک بوده و حداقل می‌توان مدیران این شرکتها را نسبت به بی‌احتیاطی‌های صورت‌گرفته در قبال مصرف‌کنندگان مسئول دانست.

۵-۳. تکلیف به احتیاط

تکلیف، تعهد فردی به فرد دیگر است. تکالیف برگرفته از هنجارهای اجتماعی بی‌شمار، مذهب و عرف است.

تکالیف، محدودکننده رفتار اشخاص در اجتماع است و به نوعی جهت‌دهنده رفتارها هستند (دیوید جی، ۲۰۰۱، ۷۷۵). بی‌احتیاطی هم رفتار اشخاص را با توجه به اوضاع و احوال حاکم تبیین می‌نماید؛ پاسخ به این سؤال که رفتار شخص مناسب آن شرایط بوده است یا خیر؟ در صورتی که مناسب نبوده است، فقط در فرضی موجب مسئولیت است که تکلیفی بر ارتکاب رفتار مناسب تلقی شود. در حقیقت هر ادعای بی‌احتیاطی می‌باید از ورودی تکلیف گذر کند. تکلیف است که عهده‌دار برقراری تعادل میان حقوق زیان‌دیده احتمالی از یک‌سو و آزادی رفتار مرتکبان از طرف دیگر است. رویه قضایی آمریکا، تکلیف عمومی را به‌عنوان معیاری برای توصیف بی‌احتیاطی

در نظر می‌گیرند (لاهاو، ۲۰۲۳، ۵). این مسئله ابتدا در مورد محصولات بسیار خطرناک مانند سم صادق بود و بعد از آن، در مورد کالاهایی که صرفاً به‌دلیل عیب خطرناک شده بودند نیز صادق شد (لاهاو، ۲۰۲۳، ۵). تکلیف عمومی تا حدی جدی بود که برخی اعتقاد داشتند همه موظف هستند در برابر تمام دنیا رفتاری توأم با احتیاط داشته باشند (هورویتز، ۱۹۹۲، ۶۲). از جهت دیگر اصولی وجود دارد که اساس عدم وجود تکلیف تلقی می‌شود، نظیر اصل عدم وجود تکلیف جهت نجات. اصول مزبور موجب می‌شوند تا متضرر از بی‌احتیاطی، نتواند خسارت خود را مطالبه کند و ناگزیر تنها حق رجوع به بیمه‌گران را داشته باشد.

۵-۳-۱. قابل پیش‌بینی بودن تکلیف

اساس تکلیف یا قانون است یا عرف. تکلیف در اواسط قرن ۱۹ میلادی در پرونده‌ای حقوقی پدید آمد. در این قضیه یک محکمه تجدید نظر در انگلستان رسیدگی کرد و نقاشی که جهت رنگ‌آمیزی بدنه کشتی از داربست اسکله استفاده کرده بود، پس از آنکه به‌دلیل شکستن داربست آسیب جدی به او وارد شد، علیه مالک اسکله دعوایی مبنی بر بی‌احتیاطی طرح کرد. دادگاه بخش دعوای او را رد کرد؛ ولی دادگاه تجدید نظر مالک اسکله را دارای تکلیف دانست. در واقع مالک اسکله می‌باید این امر را پیش‌بینی می‌کرد. در قانون و اخلاق رفتاری که واجد ضرر بالقوه‌ای است که قابلیت پیش‌بینی ندارد نکوهش نمی‌شود؛ ولی خلاف آن همیشه صادق نیست. بنابراین چنانچه تکلیف را صرفاً در خصوص حوادث قابل پیش‌بینی اعمال کرد، مفهوم

بی‌احتیاطی محدود شده است (هورویتز، ۱۹۹۲، ۱۷۵).

۵-۳-۲. رویکرد ابزارگرایی

در نظریه ابزارگرایی هدف مسئولیت مدنی تحقق عدالت اجتماعی است و لذا بر خلاف حقوق خصوصی که گفتمان غالب آن در نظام مسئولیت مدنی عدالت اصلاحی یا معاوضی است، ابزارگرایی در مسئولیت مدنی ذیل حقوق عمومی و در راستای عدالت توزیعی قابل فهم است. بر این اساس، جبران ضرر در هر شرایطی لازم نیست. برای مثال هنگامی که رعایت احتیاط هزینه بیشتری از زیان وارده داشته باشد، تکلیف به احتیاط با رویکردی ابزارگرایی افول می‌نماید. این اصل که معروف به لیرندهند است، در سال ۱۹۴۷ به وسیله قاضی با همین نام تبیین شده است.

در جریان یک قضیه ایالات متحده علیه شرکت یدک‌کشی «کارل» به جهت ورود ضرر طرح دعوا نمود. شرکت کارل قایق باری خود را برای مدت زمانی در یک بندر شلوغ بدون مراقبت رها می‌کند. طی این مدت قایق از لنگرگاه جدا می‌کند و با کشتی منتسب به خواهان برخورد می‌کند.

در این پرونده سؤال اصلی این بود که آیا عمل شرکت کارل در رها کردن قایق برای چند ساعت در آن بندر شلوغ بی‌احتیاطی تلقی می‌گردد یا خیر؟

نظر قاضی لیرندهند راجع به آن چنین بود: «قاعده عمومی وجود ندارد که توسط آن روشن شود چه زمان غیبت قایقران یا عدم مراقب، صاحب قایق را در خسارات وارده به سایر کشتی‌ها مسئول می‌کند. وقتی که اساس چنین مسئولیتی را بررسی می‌کنیم، این موضوع مشخص می‌شود که چرا چنین قاعده عمومی وجود ندارد. در واقع این احتمال وجود دارد

در این رابطه بیانیه سوم شبه جرم در ماده ۷ پیش‌بینی کرده است تکلیف هنگامی وجود دارد که:

یک- مرتکب به‌طور معمول تکلیف به انجام احتیاط معقول دارد و آن تکلیف وقتی است که عمل او دارای یک ضرر فیزیکی باشد (توماس؛ کوین، ۲۰۱۲، ۳).

و در بند دو به شروط محدودکننده و یا رافع مسئولیت اشاره کرده است.

در بیانیه دوم شبه جرم در صورتی که رفتار مرتکب ضرری به دیگری وارد نماید و آن رفتار به‌نحوی باشد که مرتکب پیش‌بینی تحقق چنین زانی را نداشته باشد، مرتکب مسئولیت نخواهد داشت (توماس؛ کوین، ۲۰۱۲، ۳).

در آمریکا برخی دادگاه‌ها قاعده‌ای را توصیف کردند که به‌موجب آن، تولیدکننده می‌تواند در برابر هر کسی به جهت نقص پنهان در محصول مسئولیت داشته باشد (لاهاو، ۲۰۲۳، ۴۵). در واقع، مسئولیت تولیدکننده بر مبنای مسئولیت محض است. تحول مهم دیگری که در عرصه مسئولیت مدنی تولید کنندگان کالا روی داده، ارائه تعریفی متفاوت از مفهوم سنتی عیب و کالای معیّب است. بر مبنای چنین تحولی در تشخیص عیب و کالای معیّب دیگر اهمیتی ندارد که طرفین در این رابطه چه خواسته‌اند و یا خریدار، عقلاً چه انتظاراتی داشته است، بلکه همین قدر که کالایی فاقد «ایمنی» ای باشد که قانونی از آن می‌توان انتظار داشت، آن کالا معیّب است.

۴-۵. مسئولیت تولیدکننده بی احتیاطی در مسئولیت ناشی از عیب تولید

در این قسمت مسئولیت تولید کننده بی احتیاطی در مسئولیت ناشی از عیب تولید بررسی می شود.

۴-۵-۱. احتیاط به وسیله مراقبت معقول از کالا

اگرچه در وهله نخست تولیدکننده نیازی به اثبات عدم تحقق حادثه برای تولید خود ندارد؛ اما او می باید مراقبتی معقول در طراحی آن داشته باشد. مثلاً احتمال دارد نسبت به طراحی قسمتی از یک قطعه بی احتیاطی صورت گیرد و اینگونه، زبانی نهان در کالا ایجاد شود. در این صورت امکان مسئولیت برای تولیدکننده مزبور مفروض است.

قسمت ۳۹۸ از بیانیه دوم مسئولیت مدنی آمریکا مقرر می دارد: «در صورتی که یک تولیدکننده محصولی را مطابق نقشه یا طراحی تولید کند که مخاطراتی برای استفاده کنندگان آن در بر داشته باشد، در مقابل اشخاصی که او توقع استفاده از محصول به وسیله آن ها را داشته است یا استفاده کالا می تواند سبب ورود آسیب فیزیکی به او شود مسئول می باشد که این موضوع در نتیجه بی احتیاطی در انجام مراقبت معقول نسبت به اتخاذ نقشه یا طراحی ایمن می باشد» (کریستین، ۲۰۰۷، ۵۱۴).

بی احتیاطی در تولید هنگامی متصور است که کالایی به صورت دقیق طراحی شود؛ ولی مطابق با طراحی اولیه نباشد و این انحراف از طراحی سبب ورود خسارت شود. حتی احتمال دارد مسئولیت در صورتی تحقق یابد که تولیدکننده، قطعاتی را که به-

که هر قایق از لنگرگاه خود جدا شده و برای دیگر کشتی های اطراف خود حادثه ایجاد کند. تکلیف صاحب قایق (در دیگر موارد هم مشابه است) به منظور جلوگیری از زیان مستلزم سه عامل است: ۱- احتمال جدا شدن قایق از لنگرگاه، ۲- میزان ضرر احتمالی، ۳- هزینه اقدامات احتیاطی متناسب «بادینی، ۱۳۸۴، ۴۳۵»

این موضوع بر پایه مقتصد بودن و عاقل بودن اشخاص است. البته مقصود از عقل همان عقلانیت ابزاری است. بر این اساس می توان آن را ذیل شاخه نظرات ابزارگرا جای داد؛ به موجب این عقیده، هدف مسئولیت مدنی این نیست که اشخاص را به پیشگیری از بروز خطر تشویق نماید، بلکه هدف آنست که این انگیزه را برای افراد به وجود آورد که با انجام اقدامات احتیاطی مناسب از نظر اجتماعی، از بروز خطراتی پیشگیری کنند که از جهت اقتصادی به صرفه باشد (ابدالی، ۱۳۸۹، ۴۲).

تاریخچه مسئولیت ناشی از عیب محصولات در آمریکا نیز بیانگر آن است که نظام مسئولیت از عدم مسئولیت، به مسئولیت ناشی از بی احتیاطی حرکت کرده و سپس به مسئولیت محض رسیده است و شاید مجدد به مبنای بی احتیاطی بازگردد (لاهاو، ۲۰۲۳، ۵). ابزارگرایی حقوق را ابزاری جهت نیل به هدف یا نتیجه ای خاص می پندارد که قواعد و ساختارهای حقوقی صرفاً به جهت تحقق اهدافی خاص و از پیش تعیین شده به وجود می آیند که کارآمدی آن ها در گرو نیل به آن اهداف است، لذا حقوق علم مستقلی نیست و وابسته به سایر علوم است.

وسیله سایرین تولید شده است مونتاژ کند. برای مثال در یک پرونده دادگاه خوانده را به جهت آنکه چرخ اتومبیل که او از تولیدکننده دیگری خریده بود از ناحیه میله چرخ معیوب بود، مسئول دانست. در این رأی دادگاه برای اولین بار در رابطه با آن نظر داد که تولیدکننده به جهت دعوی خواهان با ادعای خرید کالا از خرده فروش و تولیدکننده اصلی قطعه مذکور، مسئول است. بعد از آن چنین امری تبدیل به قاعده‌ای عمومی شده است (کریستین، ۲۰۰۷، ۵۱۵).

در حقوق ایران نیز گفته شده است تولیدکنندگان و سازندگان وسایل نقلیه می‌باید لوازم یدکی آن را که با مهر استاندارد مدعی سالم‌ترین و بهترین جنس هستند تهیه کنند (عباسلو، ۱۳۹۴، ۹۲). در غیر-اینصورت این امر را نیز چنانچه منجر به حادثه شود، می‌توان نوعی بی‌احتیاطی در تهیه لوازم تلقی کرد.

بی‌احتیاطی و سهل انگاری تولیدکننده یا فروشنده در پیدا کردن نواقص تولید ممکن است ادعای مضاعف خواهان را از این جهت نیز در پی داشته باشد که بی‌احتیاطی در انجام مراقبت معقول و بازرسی کالا قبل از ورود آن به بازار وجود داشته است.

۵-۴-۲. بی‌احتیاطی در طراحی وسایل نقلیه

در این نوع مسئولیت برخلاف عیب طراحی که ناشی از ضعف دانش یا فناوری است در فرآیند تولید کیفیت قطعات در سطح استاندارد و مطلوب نیست که می‌تواند آثار سوء و پیامدهای منفی داشته باشد.

ارائه تعریفی از طراحی ناشی از بی‌احتیاطی برای دادگاه‌ها به مسئله‌ای مبهم تبدیل شده است. موضوع طراحی معیوب به عنوان قلب و مرکز اصلی حقوق مسئولیت مدنی ناشی از تولید شناخته شده است، با این حال هوز هم دستیابی به تعریفی قابل پذیرش برای مواردی که طراحی معیوب محسوب شد، امر دشواری است. از این دادگاه‌ها در خصوص طراحی معیوب در کالا با در نظر گرفتن شرایط و اوضاع احوال حاکم بر هر قضیه به صورت موردی اتخاذ تصمیم خواهند کرد.

هنگام طراحی یک کالا، تصمیماتی که از جانب تولیدکننده ارائه می‌شود، ایمنی تمام خطوط تولید را متأثر می‌سازد. تصمیمات مزبور عمدتاً شامل موارد زیر است:

انواع و مقاومت مواد اولیه و ساختار ترکیب آن‌ها، طریق و کیفیتی که به وسیله آن مواد ترکیب شده مذکور به تولید نهایی می‌رسد. و پاسخ به این سؤال اساسی که آیا تجهیزات ایمنی در نظر گرفته شده‌اند و لحاظ گردیده‌اند، آیا آزمایش نمونه اولیه به خوبی صورت گرفته است و محصول نهایی حین استفاده از ایمنی و اطمینان کافی برخوردار است؟

در یک پرونده شرکت خودروسازی فورد در برابر مدعی، از جانب هیئت منصفه مسئول تلقی شد؛ زیرا شرکت مزبور تذکراتی که از ناحیه مهندسان آن در مورد طراحی ایمن اتومبیل پینتو ارائه شده بود را نادیده انگاشت و خسارات وارده به دلیل همین بی‌احتیاطی محسوب گردید (مقیمی، ۱۳۹۵، ۸۷).

تکلیف تولیدکننده که پیشتر از آن سخن به میان آمد، تنها ناظر به این امر نیست که کالایی با عمر

استفاده ناصحیح و قابل پیش‌بینی، موضوع میزان مقاومت اتومبیل به‌هنگام تصادفات وسایل نقلیه است.

در حقیقت روشن است که خودروها دچار تصادف خواهند شد و در نتیجه سرنشینان آن به‌نحو بالقوه در معرض صدمه دیدن به‌هنگام استفاده از آن هستند. حال موضوع میزان مقاومت اتومبیل در یک حادثه رانندگی به این مفهوم است که طراحی وسیله نقلیه به‌گونه‌ای باشد که به‌صورت متعارف از راننده و مسافران آن در مقابل مچاله شدن داخل خودرو (صدمه ثانویه) پس از برخورد به قسمت بیرونی آن (صدمه اولیه) محافظت کند.

محاکم ایالات متحده چنین نظر داده‌اند که صدمه ثانویه به‌سادگی از قابلیت پیش‌بینی برخوردار بوده و تولیدکننده مکلف است احتیاط‌های لازم را در این خصوص لحاظ نموده و اتومبیل را به‌گونه‌ای طراحی کند که در برابر چنین برخوردهایی به‌طور متعارف ایمن تلقی گردد (پروسر؛ کیتون، ۱۹۸۴، ۳۲). در زمینه اشکالاتی که موجب بروز خطر شده است چنانچه ناشی از طراحی اولیه بوده باشد تولیدکننده به‌دلیل قصور در ارتقای فناوری و هم‌گام نشدن با طراحی علمی و یا ضعف در کنترل کیفیت مسئول است؛ اما معیارهایی برای تشخیص عیب طراحی خودرو وجود دارد که دادگاه می‌تواند در رسیدگی به ادعاهای خواهان به آن توجه کند. چرا که اگر خواهان مدعی عیب در طراحی خودرو باشد باید بار اثبات را به دوش بکشد.

زیاد و پایدار طراحی نماید، بلکه می‌بایست طراحی کالا به خصوص در رابطه با وسایل نقلیه عرفاً از ایمنی لازم برخوردار باشد.

در اغلب موارد زمانی که تولیدکننده به‌دلیل بی-احتیاطی طرف دعوا قرار می‌گیرد، چنین دفاع می-کند که از کالا به‌صورت صحیح استفاده نشده است و همین امر موجب بروز حادثه و ورود زیان احتمالی بوده است. بنابراین سؤال این است که دادگاه باید چه مستنداتی را لحاظ کند تا صحت این ادعا احراز شود و حسب آن، مشخص شود تولیدکننده دارای مسئولیت هست یا خیر؟ یا می‌توان چنین گفت که هنگام رسیدگی دادگاه در مورد آنکه از کالا به‌صورت صحیح استفاده نشده است، چه مواردی باید در نظر گرفته شود؟

در پاسخ به این سؤالات باید بیان کرد متعارف بودن و قابل پیش‌بینی بودن، مهم‌ترین موارد در احراز بی-احتیاطی تولیدکننده است.

در واقع دادگاه‌ها نیز چنین اعتقاد دارند که آیا استفاده نادرست به‌وسیله خریدار به نحو متعارفی از جانب تولیدکننده، قابل پیش‌بینی بوده است یا خیر؟ در این رابطه که آیا استفاده ناصحیح، به‌نحو متعارف از قابلیت پیش‌بینی برخوردار بوده یا خیر در وهله نخست، اندکی نامتجانس یا تقریباً عجیب دیده می-شود.

با وجود این، دادگاه‌ها تحلیل می‌کنند که آیا سازنده، پیش‌بینی‌های محتاطانه‌ای در رابطه با طراحی متعارف در تولید کالای خود در نظر داشته است تا بدین ترتیب از مدعی در برابر خطر استفاده ناصحیح از محصول محافظت کند یا خیر؟ نمونه مناسبی برای

۵-۴-۳. بی‌احتیاطی از حیث عدم ارائه هشدارهای لازم

یکی از اصلی‌ترین مجاری بی‌احتیاطی و بروز خسارات توسط وسایل نقلیه، مربوط به عدم ارائه هشدارهای لازم است. در واقع می‌توان گفت عدم ارائه هشدارهای لازم، خود عین بی‌احتیاطی است. بر این اساس برخی عقیده دارند، احتمال دارد عیب در کالا به سبب کامل نبودن هشدارها یا اطلاعات ناصحیح راجع به مصرف باشد. مثل آنکه قفل فرمان و ترمزها در زمان خاموشی خودرو و یا عیب موتور به اطلاع مصرف‌کننده نرسد (کاتوزیان، ۱۳۸۴، ۱۴۸). و همچنین بیان گردیده: طبعاً برخی کالاها را نمی‌توان با از بین بردن عملکرد آن‌ها، ایمن‌تر ساخت. مانند آنکه چاقوی الکتریکی بسیار کند، ماهیت خود را از دست می‌دهد. یا اتومبیلی که برای جلوگیری از پنچری با چرخ‌های فلزی ساخته شود و بدین ترتیب سرعت آن بسیار پایین آید، عرفاً مقبول نخواهد بود. از این‌رو، در خصوص چنین تولیداتی، می‌باید مصرف‌کننده را به گونه‌ای تجهیز کرد که ضرر و مخاطرات احتمالی به حداقل رسد، نه آنکه عملکرد محصول به کلی دگرگون شود. بر همین اساس یکی از اصلی‌ترین شیوه‌های ایمن‌سازی آن است که تولیدکنندگان چنین محصولاتی، اطلاعات و هشدارهای ضروری را راجع به خطرات محصول ارائه دهند؛ به نحوی که استفاده‌کننده این امکان را پیدا کند که آگاهانه نسبت به نوع استفاده از آن تصمیم‌گیری کند (بادینی و دیگران، ۱۳۹۱، ۵۴).

برخی حقوق‌دانان اعتقاد دارند: «تذخیر در مورد هشدار خطرات استعمال کالا در غیر از دستورات و

اهداف خاص خود به کار می‌رود» (ابراهیمی، ۱۳۸۲، ۱۹).

بنابراین تولیدکننده خودرو مکلف است خطرات ناشی از استفاده آن را گوشزد کند و هشدارهای لازم را ارائه کند. در غیر این صورت وی بی‌احتیاطی کرده است و نسبت به حوادث احتمالی مسئولیت خواهد داشت. در ماده ۲ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو، عرضه‌کننده خودرو، مکلف به رعایت استانداردهای ابلاغی در خصوص ایمنی، کیفیت، سلامت خودرو و تطبیق آن با ضمانت ارائه شده به خریدار است. حال آنکه مقررۀ مزبور از ایرادات بسیاری برخوردار است و از جهات بسیاری مبهم و مجمل است.

با این اوصاف، باید دقت داشت که عدم ارائه اطلاعات راجع به خطرات آشکار که از استفاده معمول کالا انتظار می‌رود و عرفاً قابل تشخیص است، بی‌احتیاطی تولیدکننده محسوب نمی‌شود. مثل آنکه نسبت به برنده بودن چاقو هشدار داده نشود. البته می‌بایست تبلیغات نادرستی که منجر به باورهای غلط راجع به تولیدات می‌شود را هم نوعی بی‌احتیاطی دانست؛ مانند خودروسازی که برای بازار گرمی ادعا می‌کند خودروی تولیدی دارای شیشه‌های ضدگلوله است، حال آنکه در واقع شیشه‌ها تنها توان مقاومت در برابر ضرباتی به مراتب خفیف‌تر از گلوله را دارد.

حقوق‌دانان امریکایی و اروپایی فعالیت‌های تبلیغاتی تولیدکنندگان و عدم اطلاع مصرف‌کنندگان را یکی از موجبات ضرورت توسعه مسئولیت سازندگان محسوب کرده و اعتقاد داشتند که این توسعه مسئولیت باعث می‌شود تا سازندگان در وصف

محصولات خود با دقت رفتار کنند (جعفری تبار، ۱۳۸۹، ۵۰). با وجود این، در پرونده‌ای محکمه عالی بر امکان پذیر نبودن طرح دعوای مسئولیت مدنی در خصوص تبلیغات نادرست تصمیم گرفت (عادل و دیگران، ۱۳۹۵، ۵۹۹؛ هورویتز، ۲۰۱۴). بدین ترتیب، در نظام حقوقی ایالات متحده قوانین موضوعه حق طرح دعوای مسئولیت مدنی در خصوص آگهی‌های نادرست را برای مصرف کننده مقرر نداشته‌اند و خریدارانی که از چنین تبلیغاتی متضرر می‌گردند، ناچار به طرح دعوای مسئولیت بر پایه قواعد کلی مسئولیت مدنی می‌باشند.

۵-۵. تأثیر بی احتیاطی زیان دیده در مسئولیت تولیدکننده

در موردی که خودرو ساز یا تولیدکننده به بی احتیاطی مصرف کننده (زیان دیده) و پی بردن او به عیب خودرو استناد می‌کنند و بدین ترتیب ضرر را مستند به خود او می‌دانند، محاکم ایالات متحده این استدلال را از تولیدکنندگان قبول نمی‌کنند و چنین دفاعی را مؤثر نمی‌دانند؛ زیرا اطمینان به ایمنی و سلامت محصول، شیوه متداول و مرسوم در بازار است. به بیان دقیق تر شرط ضمنی سلامت، در هر معامله‌ای وجود دارد. بنابراین اتکا به چنین اطمینانی را نباید نکوهش و نوعی تقصیر محسوب کرد.

به علاوه بی احتیاطی تولیدکننده در عرضه تولید، سبب اصلی محسوب می‌شود که در بسیاری از موارد آگاهی خریدار نسبت به آن تأثیری در اصل ماجرا ندارد. مانند آنکه لاستیک تولید شده به دلیل عدم مرغوبیت دچار آسیب شده و به خریدار ضرر وارد می‌کند، این در حالی است که خودرو ساز نیز

آزمایش‌های لازم را هنگام خریداری از قطعه ساز انجام نداده است. سپس در دعوای مسئولیت مدنی به طرفیت خودروساز، وی در دفاع خریدار را مقصر می‌داند که قبل از سوار شدن بر اتومبیل لاستیک را امتحان نکرده است و با بی احتیاطی، خود و سایرین را به مخاطره انداخته است. دادگاه چنین ایرادی را موجه نمی‌داند و بیان می‌دارد بر فرض احراز این موضوع هم، مسئولیت تولیدکننده مسئولیتی محض بوده و منتفی نمی‌شود. در تفسیر بند A از ماده ۴۰۲ قانون دوم مسئولیت مدنی ایالات متحده از همین اصل تبعیت گردیده است (استیون؛ بهر، ۱۹۹۴، ۵۱). بر مبنای تفسیر بند A از ماده ۴۰۲ قانون دوم مسئولیت مدنی ایالات متحده و اصل مسئولیت محض، هرگاه عامل زیان سبب ایجاد خسارت به دیگری شود، باید آن را جبران کند، صرف نظر از این که مرتکب تقصیر شده یا هیچ گونه تقصیری نداشته باشد. در نتیجه کارخانه داری که با فعالیت خود موجب تضرر مصرف کنندگان شده باشد؛ حتی اگر استانداردهای ضروری را نیز رعایت کند و از تجهیزات کارآمد برای جلوگیری از وقوع زیان استفاده کرده باشد، به دلیل عدم انتقای احتمال وقوع حادثه و نیز از آنجا که حتی در صورت رعایت احتیاط، بروز حادثه محتمل است، مکلف به جبران خسارت زیان دیده است و تنها قوه قاهره موجب معافیت او از مسئولیت خواهد شد. پس در صورت اعمال مسئولیت محض عامل زیان نیز باید برای جلوگیری از وقوع حادثه یا کاهش شدت آن هزینه کند هم چنین در صورت وقوع حادثه باید زیان متضرر را جبران کند.

با این حال، موضع دستورالعمل جامعه اروپا که در رابطه با مسئولیت ناشی از عیب تولید جامعه اروپا

مالکیت، یا حق استفاده، از کالا به‌وسیله شخصی که خواننده دعوا قرار داده شده به زیان دیده منتقل گردد، کنوانسیون به خودی خود در رابطه با مسئولیت آن‌ها اعمال نمی‌گردد».

اما گذشته از آن، ماده ۷ این کنوانسیون به‌منظور تبیین شرایطی که مواد کنوانسیون قابل اعمال نیست مقرر داشته است: «هیچ‌یک از دو قانون محل وقوع خسارت و قانون محل سکونت دائمی شخص زیان‌دیده بر اساس مواد ۴، ۵ و ۶ بر دعوا حاکم نخواهد بود، اگر شخص مسئول حادثه ثابت نماید که وی نمی‌توانسته است به‌طور متعارف پیش‌بینی نماید که کالا یا کالاهایی از جنس مشابه در آن کشورها از طریق کانال تجاری قابل دسترس هستند». بنابراین همان‌طور که ملاحظه می‌شود احتیاط و پیش‌بینی شخص مسئول حادثه تأثیر اساسی در اعمال مقررات کنوانسیون خواهد داشت؛ به‌نحوی که قابلیت پیش‌بینی ورود محصولات معیوب در کشورهای دیگر شرط اصلی محسوب شده است.

تدوین یافته، درباره این مسئله جالب توجه است. در مقدمه این دستورالعمل اشاره شده است که: «حمایت از مصرف‌کننده ایجاب می‌کند مسئولیت تولیدکننده تحت تأثیر اقدامات یا ترک فعل دیگران و مسئولیت اشخاص دیگری که در ایجاد خسارت نقش داشته‌اند، قرار نگیرد». در این خصوص می‌توان گفت به‌ظاهر دستورالعمل مزبور بدین‌وسیله در پی آن بوده است تا مسئولیت تولیدکننده را صرف‌نظر از اعمال و افعال دیگر عوامل دخیل در ایجاد خسارت مورد لحاظ قرار دهد. دستورالعمل جامعه اروپا در ادامه متذکر می‌شود: «با این حال، بی‌احتیاطی کمک‌کننده از جانب شخص زیان‌دیده می‌تواند در رابطه با کاهش مسئولیت یا عدم مسئولیت مورد توجه قرار گیرد». این در شرایطی است که دستورالعمل مذکور در ذیل مواد خود، هیچ اشاره دیگری به نقش زیان‌دیده در مسئولیت تولیدکننده نداشته است و تنها به بیان حکم کلی فوق‌الذکر در مقدمه دستورالعمل بسنده شده است.

۵-۶. کنوانسیون لاهه در رابطه با قانون حاکم در مسئولیت ناشی از عیب تولید

کنوانسیون لاهه در رابطه با قانون حاکم در مسئولیت ناشی از عیب تولید که در سال ۱۹۷۳ میان بعضی کشورها به تصویب رسیده و در اول اکتبر ۱۹۷۷ اجرایی شده است، میان مسئولیت قراردادی و مدنی در این حوزه تفکیک قائل شده است و دایره اعمال خود را محدود به مواردی نموده که هیچ رابطه قراردادی میان طرفین وجود ندارد. پاراگراف دوم ماده ۱ این کنوانسیون اشعار داشته: «در مواردی که

۶. نتیجه

فردی که با توجه به اوضاع و احوال حاکم، دقت معقول در رفتار را ندارد، مرتکب بی‌احتیاطی شده است. در این مورد، قابلیت پیش‌بینی خطر احتمالی که از رفتار مرتکب نشئت می‌گیرد، اولین عامل برای بررسی بی‌احتیاطی است. اشخاص حقوقی نیز می‌توانند بر اساس بی‌احتیاطی مسئول شناخته شوند و از همین رو، تولیدکنندگان می‌بایست مراقبت‌های لازم را در پروژه‌های ساخت خود انجام دهند. البته این امر در صورتی صادق است که بتوان تکلیف آن‌ها

را به عنوان یکی از اصلی ترین ارکان بی احتیاطی احراز نمود. اگرچه به نظر می رسد طبع اجتماعی قواعد مسئولیت مدنی مانع از آن است که تولیدکنندگان بتوانند به رویکرد ابزارگرایانه خود را حاکم ساخته و بی احتیاطی را در صورتی قابل استناد بدانند که اقدامات احتیاطی از نظر اقتصادی نسبت به زیان احتمالی به صرفه تر باشد.

همچنین تولیدکننده می باید مراقبتی معقول در طراحی تولیدات خود داشته باشد. تکلیف تولید کننده، تنها ناظر به این امر نیست که کالایی با عمر زیاد و پایدار طراحی نماید؛ بلکه می باید طراحی کالا به خصوص در رابطه با وسایل نقلیه عرفاً از ایمنی لازم برخوردار باشد.

۷. سهم نویسندگان

همه نویسندگان به صورت برابر در نوشتن پژوهش حاضر شرکت داشته اند.

۸. تضاد منافع

در نگارش و چاپ این مقاله تضاد منافع وجود ندارد.

منابع

فارسی

مصوب ۱۳۸۱»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، شماره اول، ۱۳۹۱.

- جعفری‌تبار، حسن، مسئولیت مدنی کالاها، چاپ اول، تهران، نشر دادگستر، ۱۳۸۹.

- جعفری هرنندی، محمد، «جایگاه شخصیت حقوقی»، مجله فقه و مبانی حقوق، شماره اول، ۱۳۸۴.

- خلعتبری، ارسلان، «مسئولیت شخصیت‌های حقوقی»، نشریه حقوق مردم، شماره هجدهم، ۱۳۴۸.

- صالحی، جواد؛ ابراهیمی، یوسف؛ «مبانی و قلمرو تعهد به ارائه اطلاعات به مصرف‌کننده کالا»، مجله دانش حقوق مدنی، شماره یکم، بهار و تابستان ۱۳۹۱.

- عادل، مرتضی؛ شمس‌الهی، محسن، «مسئولیت ناشی از تبلیغات خلاف واقع»، فصلنامه مطالعات حقوق تطبیقی، شماره دوم، ۱۳۹۵.

- عباسلو، بختیار، مسئولیت مدنی ناشی از سوانح رانندگی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۹۴.

- کاتوزیان، ناصر، الزام‌های خارج از قرارداد، جلد اول و دوم، چاپ هشتم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۷.

- کاتوزیان، ناصر، مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.

- ابدالی، مهرزاد، «بررسی جایگاه عنصر معنوی در مسئولیت مدنی با رویکرد تطبیقی»، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، شماره اول، ۱۳۸۹.

- ابراهیمی، نصرالله، «تحلیلی حقوقی از مسئولیت در قبال ارائه کالای معیوب و حمایت از مصرف‌کنندگان»، نشریه سخن سمت، شماره یازدهم، ۱۳۸۲.

- ابهری، حمید؛ مافی، همایون؛ پارسا، ناهید، «مطالعه تطبیقی ضابطه‌های تشخیص عیب خودرو در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا»، مجله مطالعات حقوق تطبیقی، دوره دوازدهم شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۴۰۰.

- امامی، حسن، حقوق مدنی، جلد چهارم، چاپ دوم، تهران، انتشارات اسلامیه، ۱۳۶۲.

- امیرارجمند، اردشیر؛ زرگوش، مشتاق، «تقصیر در حقوق مسئولیت مدنی دولت»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره چهل و نهم، ۱۳۸۸.

- بادینی، حسن، فلسفه مسئولیت مدنی، چاپ اول، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۴.

- بادینی، حسن، «نگرشی انتقادی به معیار انسان معقول و متعارف برای تشخیص تقصیر در مسئولیت مدنی»، فصلنامه حقوق، شماره اول، ۱۳۸۹.

- بادینی، حسن؛ پناهی اصانلو، پانته‌آ، «نقدی بر قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو

Oxford, Oxford University Press, 1992.

- Horvitz M. & Ferren A, "Don't Be Pinocchio: Avoid Liability for False Advertising" Retrieved from: <http://www.retaillawadvisor.com>, 2014.

- Lahav. Alexandra, "A Revisionist History of Products Liability", Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract>, 2023.

- Prosser and Keeton, on the Law of torts, 5th Edition west, 1984.

- Steven E. & Behr W, Torts, 5th ed, No place, publications Emanuel law outlines, 1994.

- Thomas B. & Kevin R, "the Restatement Third Duty Breach of duty and Scope of liability", Journal Iowa Defense Counsel Association, No. 3, 2012.

- Trofimov. A, "Negligence is not ignorance (An International)", Journal of Legal and Political Thought, No. 2, 2022.

- مقیمی، محمدرضا، مسئولیت مدنی ناشی از تولید از منظر حقوق آمریکا، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۹۵.

لاتین

- Christian, Campbell, International product liability, 7 edition, New York, York hill law publish, 2007.

- Dan W. Morkel, "on the distinction between recklessness and conscious negligence", Journal Oxford University, No. 2, 1982.

- David G, Owen, "the five elements of negligence", Journal Hofstra law review, No. 4, 2007.

- David G, Owen, Duty rules Columbia University, The fifty-fourth volume, 20 edition, Columbia, Columbia University Press, 2001.

- Donald, winter, "Recent Developments in Automobile Law", tort and Insurance Law Journal, Vol, 37, 2002

- Hart H. & Gardner J, Negligence-Mens Rea and Criminal Responsibility Punishment and Responsibility (Essays in the Philosophy of Law), 2nd ed, Oxford, Oxford University Press, 2008.

- Horvitz M, The Transformation of American Law 1870-1960 (The Crisis of Legal Orthodoxy), 2 edition,